

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри прикладної економіки, підприємництва та публічного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» *Вагонової Олександри Григорівни* на дисертаційну роботу **Стретовича Олександра Олеговича** на тему: «Трансформаційні зміни в розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, галузь знань 07 Управління та адміністрування у разову спеціалізовану вчену раду Поліського національного університету

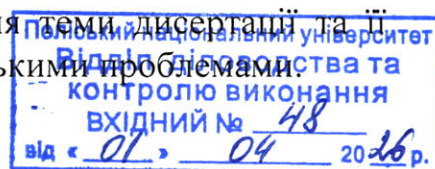
1. Актуальності теми та її зв'язок із науковою тематикою

Глобальні кліматичні зміни, зростання екологічних ризиків та активізація міжнародної політики у сфері сталого розвитку суттєво змінюють умови функціонування економічних систем, що обумовлює необхідність переосмислення підходів до організації та розвитку підприємницької діяльності. У сучасних умовах екологічна складова поступово інтегрується у ключові економічні процеси, формуючи нові вимоги до виробничих технологій, управлінських рішень і стратегій розвитку бізнесу. Трансформаційні процеси у світовій економіці супроводжуються поширенням екологічно орієнтованих концепцій, що змінює логіку економічного зростання та акцентує на поєднанні інноваційного розвитку з раціональним використанням природних ресурсів. За таких умов підприємництво дедалі більше розглядається не лише як економічний інститут створення вартості, але й як важливий механізм реалізації екологічних трансформацій, здатний забезпечувати впровадження екологічних інновацій, модернізацію виробничих процесів та формування нових моделей ведення бізнесу.

З огляду на зазначене, дослідження трансформаційних змін у розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки є своєчасним і науково обґрунтованим. Воно сприяє поглибленню теоретичного осмислення сучасних процесів у підприємницькому середовищі та формуванню практичних підходів до адаптації підприємницької діяльності до нових екологічних та економічних викликів, що визначає актуальність теми дисертаційної роботи Стретовича О.О.

Наукові дослідження Стретовича О.О. здійснено у рамках науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темою: «Трансформації економіки, бізнесу й суспільства в контексті пріоритетів сталого розвитку» (номер державної реєстрації: 0124U004921; 2024–2027 рр.), у якій здобувачем поглиблено теоретико-методичні засади трансформаційних змін у розвитку підприємництва та запропоновано практичні рекомендації щодо формування й упровадження інноваційно орієнтованої моделі його розвитку в умовах екологізації світової економіки.

Зазначене вище переконує в актуальності обрання теми дисертації та її зв'язку з актуальними науковими планами та управлінськими проблемами

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

З теоретико-методичного погляду наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційній роботі, є належним чином обґрунтованими та спираються на сучасні наукові підходи й напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених щодо розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки. У процесі дослідження автором опрацьовано значний масив наукових джерел, а також здійснено збір і аналіз як первинних, так і вторинних даних, що забезпечило належну інформаційну базу для отримання наукових результатів.

Достовірність і обґрунтованість сформульованих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, використано монографічний метод, методи статистичного та порівняльного аналізу, інструментарій PESTEL- та SWOT-аналізу, кореляційно-регресійний аналіз, GAP-аналіз, методи сценарного моделювання, системного аналізу та економічного моделювання, що дозволило комплексно дослідити заявлену проблематику.

Об'єкт, предмет і мета дослідження перебувають у логічній взаємозалежності. Структура дисертаційної роботи є послідовною та логічно вибудованою, а її зміст повною мірою розкриває заявлену тему. Поставлені у роботі завдання сформульовано коректно та реалізовано із застосуванням відповідного методичного інструментарію, що забезпечило досягнення визначеної мети дослідження. Виклад матеріалу характеризується логічністю та послідовністю, а сформульовані положення підтверджуються результатами проведеного дослідження.

Висновки до окремих розділів дисертації та загальні висновки є аргументованими і узгоджуються з отриманими результатами. Основні результати дослідження апробовано на 6 науково-практичних конференціях та відображено у 6 наукових публікаціях. Практичну значущість отриманих результатів підтверджує впровадження розроблених рекомендацій у діяльність низки установ та організацій, зокрема Департаменту агропромислового розвитку Житомирської області, Баранівської міської ради, ГО «Вдоскональ себе», ТОВ «Органік Мілк», а також в освітній діяльності Поліського національного університету. Таким чином, наведене свідчить про належний рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

До найбільш значущих здобутків можна віднести такі наукові положення:
Вперше:

- розроблено організаційно-економічний механізм активізації участі громадських і приватних ініціатив у процесах «зеленої» трансформації підприємництва, основу якого становить трикомпонентна функціонально-

структурна модель, що інтегрує координаційний, фінансово-стимулюючий та інформаційно-аналітичний блоки і забезпечує формування синергетичної екосистеми сталого підприємницького розвитку;

Удосконалено:

- наукове трактування поняття «екологічне підприємництво» шляхом його інтерпретації як резильєнтної моделі господарювання, спрямованої на досягнення економічної результативності за умов екологічної відповідальності, гнучкої адаптації бізнес-процесів і бізнес-моделей до змін природного середовища та зовнішніх викликів;

- методичний підхід до ідентифікації чинників екологізації підприємницької діяльності, який вирізняється тим, що ґрунтується на трьохетапній процедурі відбору («аналітична лійка») та поєднує експертне зважування показників у матриці «чинник – індикатор», кореляційний аналіз і покрокову множинну регресію, що дозволило обґрунтувати ключові детермінанти розвитку екологічного підприємництва в Україні;

- методичний інструментарій інтегральної оцінки ефективності екологічного підприємництва, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на багаторівневій системі індикаторів, що інтегрує макрорівень (міжнародні індекси та рейтингові оцінки), регіональний рівень (показники «зеленої» зайнятості та просторової диференціації) і мікрорівень (інтегральний показник на основі інструментів еко-менеджменту та стійкості підприємств), що забезпечує комплексну, порівняльну та прикладно орієнтовану оцінку результативності екологічного підприємництва та його внеску у сталий розвиток;

Дістали подальший розвиток:

- класифікація видів і форм екологічного підприємництва, яка, на відміну від поширених, ґрунтується на сукупності ключових детермінант розвитку, зокрема природно-ресурсного потенціалу територій, рівня впровадження «зелених» технологій, параметрів ринкового попиту та впливу євроінтеграційних процесів;

- комплексний механізм диверсифікації джерел фінансування екологічної модернізації підприємництва, який, на відміну від традиційного підходу, заснований на відновленні функціонування цільових екологічних фондів і впровадженні системи диференційованих податкових стимулів, що сприяє підвищенню інвестиційної привабливості та фінансової стійкості «зелених» підприємницьких ініціатив;

- сформульовані напрями систематизації інституційного забезпечення процесів екологізації підприємницької діяльності, які, на відміну від існуючих, передбачають ієрархічне структурування нормативно-правового регулювання за чотирма рівнями та виявлення ключових бар'єрів його практичної реалізації в умовах воєнного стану, що дозволяє підвищити узгодженість інституційних механізмів державної екологічної політики;

- стратегічні орієнтири гармонізації екологічної політики у сфері підприємництва, які, на відміну від традиційної практики, базуються на застосуванні GAP-аналізу для кількісної оцінки розривів між національними

показниками розвитку та цільовими індикаторами Європейського зеленого курсу, що створює підґрунтя для обґрунтування пріоритетів адаптації екологічного регулювання до євроінтеграційних вимог.

Наукове значення отриманих результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки.

4. Оцінка змісту дисертації та її завершеності

Зміст дисертаційної роботи є класичним; дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (опційно до кожного розділу), додатків. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, основний текст викладено на 182 сторінках, містить 19 таблиць, 22 рисунки, 6 формул.

Роботу написано діловою українською мовою в науковому стилі. Зміст сформульованих наукових положень логічно узгоджений. Кожен із розділів і підрозділів роботи містить результати, що є обґрунтованими.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки» – досліджено еволюцію теоретичних концепцій розвитку підприємництва в контексті екологізації та парадигми сталого розвитку (с. 28-39); охарактеризовано інституційне середовище та механізми екологізації сфери підприємництва в умовах глобалізації, визначено роль державних, ринкових і суспільних інститутів у стимулюванні екологічних трансформацій (с. 40-55); обґрунтовано методичні підходи до оцінки ефективності екологічної трансформації підприємництва (с. 41-56).

У другому розділі «Аналітична оцінка трансформаційних змін у розвитку підприємництва в Україні в умовах екологізації світової економіки» здійснено компаративний аналіз тенденцій та індикаторів екологізації розвитку підприємництва в Україні та світовій економіці, виявлено ключові тенденції, структурні диспропорції та проблемні аспекти (с. 87-117); здійснено оцінку можливостей і загроз екологічної трансформації підприємництва в умовах глобальних викликів (с. 118-137); проаналізовано фінансово-економічні та інституційні механізми забезпечення екологічної трансформації підприємництва в Україні, визначено ефективність бюджетних і ринкових інструментів фінансування (с. 138-158).

У третьому розділі «Формування моделі розвитку підприємництва в Україні в умовах екологізації світової економіки» обґрунтовано концептуальні підходи до формування ефективної моделі трансформаційного розвитку підприємництва з урахуванням процесів екологізації, на основі моделювання впливу чинників екологізації визначено пріоритетні драйвери розвитку підприємництва (с. 173-190); розроблено стратегічні орієнтири та механізми гармонізації екологічної політики розвитку підприємництва в контексті європейської інтеграції (с. 191-205); визначено роль публічних і приватних ініціатив у стимулюванні інноваційних екологічних трансформацій

підприємництва та формуванні сприятливого середовища для сталого розвитку (с. 206-221).

Критичний аналіз змісту дисертації свідчить про її завершеність як кваліфікаційної наукової праці, що виконана на належному рівні.

5. Повнота викладення результатів досліджень у наукових виданнях

Основні результати дослідження Стретовича О.О. пройшли широку апробацію. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 6,15 ум. друк. арк. (автору належить 5,44 ум. друк. арк.), з них 6 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження, у т. ч. 1 стаття у іноземному науковому періодичному виданні, проіндексованому в базі даних Scopus, 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії «Б», 6 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Загальна кількість та обсяг наукових праць за темою дисертації дозволяє вважати виконаними положення п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Аналіз дисертації Стретовича О.О. свідчить про дотримання здобувачем академічної доброчесності на момент підготовки цього відгука. Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Незважаючи на належний науковий рівень, представлена дисертаційна робота, характеризується наявністю певних зауважень, дискусійних положень і побажань, а саме:

1. У п. 1.1 систематизація теоретичних концепцій екологізації підприємницької діяльності не завжди супроводжується їх чітким порівняльним аналізом та виокремленням ключових етапів трансформації поглядів дослідників на цей процес, що важливо у контексті предмету даного дослідження. Варто було б більш чітко структурувати еволюцію відповідних концепцій за етапами розвитку економічної думки та виокремити авторський внесок у їх узагальнення.

2. У п. 1.3 наведено узагальнення концептуальних підходів до методичного забезпечення оцінки ефективності екологічного підприємництва (табл. 1.3, с. 59), зокрема охарактеризовано концепції сталого розвитку, корпоративної соціальної відповідальності, «екологічної інноваційності», життєвого циклу, «теорії змін», екологічної модернізації, «зеленої економіки». Вважаємо, що у представлених концепціях не повною мірою конкретизовано їх прикладне використання у вигляді системи кількісних показників або

інтегральної методики оцінювання ефективності екологічного підприємництва. Крім того, доцільним було б вказати, яким чином зазначені підходи можуть бути трансформовані у практичний інструментарій оцінки.

3. Наведені у табл. 2.1 (с.89) дані щодо динаміки кількості діючих підприємств в Україні відображають загальні тенденції змін у підприємницькому секторі, однак аналітична оцінка має переважно описовий характер. Робота лише виграла б, якби автор доповнив аналіз оцінкою структури підприємств за видами економічної діяльності або виокремив частку підприємств, що функціонують у сфері «зелених» або екологічно орієнтованих видів діяльності, що дозволило б більш чітко пов'язати отримані результати з тематикою екологічного підприємництва.

4. На рис. 2.2. представлено динаміку обсягів фінансування охорони навколишнього природного середовища в Україні (с. 94), але аналітичний матеріал зосереджений виключно на загальнонаціональних тенденціях. У контексті проблематики даного дослідження доцільним було б відобразити дані щодо участі малого і середнього бізнесу у фінансуванні екологічних заходів або визначити бар'єри для здійснення таких інвестицій з боку малих і середніх підприємств.

5. В рекомендаційній частині дослідження (с. 175-178) представлено авторську консолідовану систему індикаторів екологічної трансформації підприємництва (табл. 3.1), що вважаємо цінним аналітичним напрацюванням автора. Водночас у роботі недостатньо конкретизовано можливості її практичного використання органами державної влади або аналітичними інституціями для моніторингу розвитку екологічного підприємництва та формування екологічної політики. Доцільним було б окреслити потенційні напрями прикладного застосування сформованої бази індикаторів.

6. Запропонована автором триступенева методологія відбору чинників екологізації підприємництва (рис. 3.3) є логічно структурованою та методично обґрунтованою. Водночас недостатньою є конкретизація складу та критеріїв відбору експертів, результати оцінювання яких використано на першому етапі формування зваженої матриці. Більш детальне висвітлення цієї процедури дозволило б підвищити прозорість та відтворюваність розробленої автором методики.

7. Дисертаційна робота не позбавлена певних граматичних, пунктуаційних, редакційних і технічних помилок.

Зазначені дискусійні положення та зауваження не зменшують позитивної оцінки та значущості виконаної роботи та її результатів і можуть слугувати основою для наукової дискусії та майбутніх досліджень.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Тему дисертації розкрито, реалізовано мету дослідження, вирішено поставлені завдання, представлено наукові результати, які мають як теоретичне значення, так і практичну цінність.

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також

практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Стретовича Олександра Олеговича на тему: «Трансформаційні зміни в розвитку підприємництва в умовах екологізації світової економіки» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної економіки,
підприємництва та публічного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

 Олександра ВАГОНОВА

